

AZ ALAPTÖRVÉNY EMBERKÉPE

Schanda Balázs*

1. Az Alaptörvény értékelkötelezettsége

Bár az Alaptörvény mintegy harmada szó szerint, harmada pedig tartalmilag azonos a korábbi alkotmányszöveggel, az összkép mégis alapvetően új.¹ Az újdonság érzetét jelentős részben az adhatja, hogy az Alaptörvény mind a politikai közösség (a nemzet) kulturális identitása, mind a közösséget vezérlő értékek vonatkozásában erőteljesebb elkötelezettséget mutat, mint a korábbi alkotmány. Az alkotmányjogi keret épít azokra a jogot megelőző értékekre, melyek a nemzeti közösség kohézióját biztosítják – hiszen tudjuk, hogy az állam maga nem képes ezeket az értékeket se létrehozni, se fenntartani.² Viszonyunk ezen értékekhez – hagyományhoz, a jogrendszer mögötti antropológiai kérdéséhez – nem közömbös. A tételes alkotmányos normák (így az alapjogok) eddig is rendelkeztek értéktartalommal, ugyanakkor 1990 óta az Alkotmány nem hivatkozott kifejezett módon a mögötte álló értékre, és az Alkotmánybíróság is kerülte azt, hogy az Alkotmány értékrendjére hivatkozzon – közben tudatosan törekedett arra, hogy az Alkotmány értéktartalmát kibontsa és sürgette, hogy az Alkotmány értékrendje átjárja a társadalmat.³ Értékek hangsúlyos, konkrét normáktól elkülönült nevesítésével – az Alaptörvény újdonságot hozott. Nem csak adottságok, hanem tudatos munka kérdése is, hogy a megjelenített értékek és a hagyomány megoszt vagy egyesít. Ez a munka pedig elsősorban nem az

* Egyetemi tanár, Alkotmányjogi Tanszék. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6876-4152>

¹ Csink Lóránt – Fröhlich Johanna: *Egy alkotmány margójára. Alkotmányelméleti és értelmezési kérdések az Alaptörvényről*. Budapest, Gondolat, 2012. 108.

² Ez következik a „Böckenförde-Diktumból” is: „*Der freiheitliche, säkularisierte Staat lebt von Voraussetzungen, die er selbst nicht garantieren kann.*” Ld. Ernst Wolfgang Böckenförde: *Staat, Gesellschaft, Freiheit*. 1976. 60.

³ Sólyom László: Alkotmányosság Magyarországon. Értékek és tények. In: Sólyom László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001. 140., 144.

államszervezet megfelelő működésétől, hanem attól függ, hogy az Alaptörvény mögötti értékek generációról generációra újratерemthetőek-e.

Az Alaptörvény döntően olyan értékeket rögzít, melyeket széles társadalmi egyetértés övez – ilyenre lehet példa a nemzet ügyének, a természeti erőforrások védelmének, vagy a szabadság és méltóság ismételt felhívott tétele. Ugyanakkor a különböző értéktartalmak elismerése önmagában nem sérti azokat sem, akik esetleg az adott értékkel nem azonosulnak.

2. Szabadság és felelősség

Beszédes az alapjogokat rögzítő rész címe. Önmagában a felelősség fogalmának kiemelése is azt jelzi, hogy az alkotmányozó erkölcsi parancsokra épít, hiszen a személy jogi felelőssége az adott összefüggésben aligha szorulna kiemelésre.⁴ Az R) cikkben foglalt értelmezési elvekre tekintettel valamennyi alapjog tekintetében szem előtt kell tartanunk, hogy egy adott emberkép, a sérthetetlen méltóságú, magért és a közösségért felelősséget viselő személy áll a jogok középpontjában. Nézőpont kérdése, hogy koherens emberképről beszélhetünk-e, vagy a személy fogalmáról és jogairól.⁵ Ugyanakkor az emberkép kérdése – a természetjogi vagy önkényes alapjának kérdése a jogrendszer központi kérdése.⁶

3. Felelősség a közösségért

Az Alaptörvény erőteljesebb hangsúlyt fektet a közösség iránti felelősségre – ugyanakkor ezzel párhuzamosan az egyén önmaga iránti felelősségét is erőteljesebben hangsúlyozza. Ekként sem a kollektívizmus, sem az individualizmus útjára nem lép, ugyanakkor integrálja a személyes felelősség klasszikus liberális elvét és a társadalmi felelősség elvárását [(O) cikk]. Az O) cikk – eddig kevésbé reflektált – értékdeklarációi jó példát jelenthetnek arra, hogy eltérő hátterű értékek kerülhetnek akár ugyanabba mondatba.

⁴ Jakab András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 201–202.

⁵ Hegyi Szabolcs: A személy alkotmányjogi fogalma és felfogásai. In: Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 119–137.

⁶ Varga Zs. András: Értelmes-e a jog emberképét keresni? Ld. a jelen kötet 277. oldalán.

Az Alaptörvény kinyilvánítja az állam elkötelezettségét a család intézménye iránt: a család „együttelésünk legfontosabb keretei” közé tartozik (Nemzeti hitvallás), a család „a nemzet fennmaradásának alapja”, melyet ekként védelem illet meg (L) cikk), a családi élet a magánszféra védelmét élvezi (VI. cikk), a családokat – sérülékeny személykörök mellett – külön intézkedésekkel védi az állam [XV. cikk (5) bekezdés]. A családi viszonyok lényegüket tekintve nem jogi jellegű viszonyok. Ugyanakkor alaptörvényi szinten megjelennek kötelezettségek a családi viszonyokhoz kapcsolódva: a szülőknek nem pusztán jogaik vannak arra, hogy a gyermeküknek adandó nevelés kérdéseiben dönthessenek, de kötelességük is gondoskodni gyermekükről és taníttatni gyermeküket. A nagykorú gyermek pedig köteles rászoruló szüleiről gondoskodni (XVI. cikk).

A család mellett a nemzetet nevezi meg a Nemzeti hitvallás, mint együttélésünk legfontosabb keretét, és megerősítette a nemzet ügye melletti elkötelezettséget. Így a D) cikk a Magyarország határin kívül élő magyarok soráért viselt felelősség rögzítése nyilván erősebb a korábbi 6. § (3) bekezdése szerinti felelősség „érzésénél”. Maga az alkotmányozó a nemzet képviselőjében jár el, és hitet tesz az egységes magyar nemzet fogalma mellett (D) cikk). Ugyanakkor az alkotmányozó hatalom a „A MAGYAR NEMZET TAGJAI” (Nemzeti hitvallás, első mondat), esetleg „Magyarország polgárai” (Nemzeti hitvallás, utolsó mondat), de teljes bizonyossággal „a 2010. április 25-én megválasztott Országgyűlés képviselői” (záró és vegyes rendelkezések, utolsó mondat). Ebben az értelemben nemzetben vitathatatlanul részét képezik a Nemzeti hitvallás és a XXIX. cikk (1) bekezdése által államalkotó tényezőnek elismert nemzetiségek.⁷

Figyelemre méltó, hogy a család és a nemzet között más közösségek nem jelennek meg a Nemzeti hitvallásban. Egy, a szubszidiaritást érvényestető társadalom számára kulcsfontosságú lenne a közfeladatokban, a helyi mikrofeladatokban történő intézményes részvétel.⁸

Az Alaptörvény megerősítette Magyarország elkötelezettségét az európai integráció ügye iránt is. Az E) cikk nem csupán abban a tekintetben hoz újdonságot, hogy megemlíti azt, hogy az Európai Unió joga megállapíthat Magyarországon is általánosan kötelező magatartási szabályt, hanem abban is, hogy kifejezetten az Európai Unióhoz kapcsolja Magyarország elkötelezettsé-

⁷ Gábor Kurunczi: On the issue of the representation of nationalities in the Parliament. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 2014/1. 507–523.

⁸ Gerencsér Balázs: A közigazgatás a közönségért van – ebben mindenki egyetért? Ld. a jelen kötet 687. oldalán.

gét az európai egység megteremtése iránt (E) cikk (1) – korábbi 6. § (4).⁹ Az európai egység megteremtésében, mint dinamikus folyamatban való közreműködés az Európai Unióban tagállamként való részvétellel valósul meg, az európai egység megteremtése, mint cél nem közelíthető meg más, az Európai Uniótól eltérő utakon. Az Alaptörvény megerősítette a magyar jogrendszer nyitottságát a nemzetközi jogra [(Q) cikk].

A felelősség kitüntetett vonatkozása a nemzet jövője, a jövő nemzedékek iránti felelősség. Az Alaptörvény és a korábbi alkotmányszöveg közötti eltérék között figyelemre méltó, hogy az Alaptörvény több fontos ponton utal a jövőre – míg a korábbi alkotmányszövegben ez a szó nem szerepelt. A Nemzeti hitvallás három hangsúlyos ponton hívja fel a jövő nemzedékeket. Egyrészt rögzíti a felelősséget a jövő nemzedékek életfeltételei vonatkozásában: „[...] anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.” Másrészt bizalommal tekint e jövő nemzedékekre:

„Bízunk a közösen alakított jövőben, a fiatal nemzedékek elhivatottságában. Hisszük, hogy gyermekeink és unokáink tehetségükkel, kitartásukkal és lelkierejükkel ismét nagyra teszik Magyarországot.”

A Nemzeti hitvallás magát az Alaptörvényt szövetségként határozza meg „a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között.” Az Alaptörvény a Szent Istvánnal megkezdett múltra épít, és a jövőbe tekint, a nemzet, a jövő magyarjai, az utánunk jövő nemzedékek boldogulását is szolgálni akarja.

Az Alaptörvény P) cikke kifejezetten a jövő nemzedékre tekintettel írja elő a természeti erőforrások védelmét, fenntartását és megőrzését:

P) cikk (1) „A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.”

Az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése önállósult intézményvédelem, így – alanyi jogi tartalom hiányában – nem érvényesíthető szubjektív jogként (ekként

⁹ Gárdos-Orosz Fruzsina: Az Alkotmánybíróság szerepvállalása és annak kötöttségei az uniós jog valamint az alkotmány kapcsolatának meghatározásában. In: Chronowski Nóra (szerk.): *Szuverenitás és államiság az Európai Unióban*. Budapest, ELTE Eötvös, 2017. https://www.eltereader.hu/media/2017/09/Chronowski-Szuverenitas_READER.pdf

kereset, és végül alkotmányjogi panasz sem alapítható rá). Ugyanakkor a természeti erőforrások, és ezáltal a környezet állapotára levezethetőek abszolút jelleű, tartalmi követelmények, melyek így objektív követelményeket jelentek az állammal szemben.¹⁰ Az egészséges környezethez való jog, melyet a XXI. cikk alapvető jogként rögzít, „mindenki” számára, nem utal a jövő nemzedékekre, azaz itt a „mindenki” fogalmát szűken értve azokról van szó, akik jogalanyisággal rendelkeznek, és így e joguk érvényesítése érdekében is felléphetnek.

A közpénzügyek tekintetében is jövő nemzedékek szükségletei állnak a nemzeti vagyonnal történő felelős gazdálkodás mögött:

38. cikk (1) „Az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétele. A nemzeti vagyon megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit sarkalatos törvény határozza meg.”

A jövő nemzedékek jogainak intézményes érvényesítését az alapvető jogok biztosának jövő nemzedékek érdekeinek felelős helyettese szolgálja [30. cikk (3)]. A szóhasználat azt sejteti, hogy az alkotmányozó nem döntött a jövő nemzedékek jogalanyisága mellett, így nem a jövő nemzedékek jogait, hanem érdekeit védi.

4. „Mindenki felelős önmagáért...”

Az Alaptörvény erőteljesebb hangsúlyt fektet a közösség iránti felelősségre – ugyanakkor ezzel párhuzamosan az egyén felelősségét is erőteljesebben hangsúlyozza. Ekként sem a kollektívizmus, sem az individualizmus útjára nem lép, ugyanakkor integrálja a személyes felelősség klasszikus liberális elvét és a társadalmi felelősség elvárását [(O) cikk]. Az O cikk – eddig kevésbé reflektált¹¹ – értékdeklarációi jó példát jelenthetnek arra, hogy eltérő háttérű értékek kerülhetnek akár ugyanabba mondatba. Az alkotmánybírószági gyakorlat

¹⁰ 28/2017. (X. 25.) AB [30]–[32].

¹¹ Herbert Küpper: Paternalista kollektívizmus és liberális individualizmus között: az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai. *Közjogi Szemle*, 2012/3. 8–11.

egy esetben már utal az egyén közösségi felelősségére,¹² arra, hogy „az Alaptörvény emberképe nem az elszigetelt egyéné, hanem a társadalomban élő felelős személyiségé.”¹³ Ugyanakkor az alacsony esetszám miatt is igaz az a megállapítás, hogy „az eddigi gyakorlatban koherens, kiforrott alkotmánybíróági emberkép-konceptióról nem beszélhetünk, hanem csak szórványos utalásokról.”¹⁴ Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy éppen az O) cikkből következő együttműködési kötelezettségre hivatkozik az Alkotmánybíróság, amikor a hajléktalan személyek kötelezettségét hangsúlyozza:

„Ennek az állami feladatnak az ellátásához az Alaptörvény O) cikke értelmében az önmagáért és a közösség tagjaiért egyaránt felelős személy köteles hozzájárulni, annak hatékony ellátásában köteles tevékenyen közreműködni. Másként megfogalmazva, köteles az állami feladat ellátásában együttműködni az állammal. Az egyén önmagáért és a közösségért viselt felelősségéből nem az életvitelszerű közterületi tartózkodás önkéntes, szabad választása és ezzel az alaptörvényi tilalom megsértése, hanem az állammal történő konstruktív együttműködés kötelezettsége kell, hogy következzen.”¹⁵

Az Alkotmánybíróság értelmezésében (a polgári peres eljárásban az anyanyelvhasználat vonatkozásában) az O) cikkből következik, hogy

„Az egyén közösségben él, jogai, így alkotmányos jogai gyakorlása során is nemcsak önmagáért, de a közösség többi tagja iránt is felelősséggel tartozik; alkotmányos joggyakorlása egyensúlyban kell, álljon a közösség tagjaként a közösségért is viselt felelősséggel. Ennek az egyensúlynak a fenntartásához nélkülözhetetlen az együttműködési kötelezettség teljesítése.”¹⁶

¹² Zakariás Kinga: Az emberkép-formula. Az egyén és közösség viszonyának értelmezése a német és magyar alkotmánybíróági gyakorlatban. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4. 119., 137.

¹³ 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat, Indokolás [95].

¹⁴ Láposy Attila – Burján Evelin – Ambrus István: Az Alkotmánybíróság határozata a közterület életvitelszerű használatának szankcionálásáról Alkotmányos tilalmon alapuló szankcionálás és az alapjogvédelmi mércék konfliktusa. *Jogesetek Magyarázata*, 2020/3–4. 5., 12.

¹⁵ 19/2019. (VI. 18.) AB határozat [61].

¹⁶ 2/2021. (I. 7.) AB határozat [93].

A nem túl nagy esetszámban közös, hogy nem az O) cikk önállóságot kiemelő, hanem a felelősséget hangsúlyozó elemére hivatkozik. Az önállóság, a személyi autonómia tekintetében az O) cikk szorosan kapcsolódik az emberi méltósághoz.

Az alkotmánybírószági gyakorlat kezdettől az emberi méltóságból bontotta ki az általános személyiségi jogot, és ezt az Alaptörvény hatályba lépését követően is csak egyes esetekben kapcsolta ahhoz a tételhez, hogy önmagáért mindenki felelős. Az önrendelkezési joghoz – valamennyi szükséges és arányos korlátozásával – kialakult gyakorlat kapcsolódik, a biztonsági öv kötelező használatától a névjogon át az egészségügyi önrendelkezésig, vagy akár a nemi önzonosság kérdéseig. Az alkotmánybírószág egy sajátos összefüggésben (homoszexszualitással kapcsolódó egyesülethez csatlakozás vonatkozásában) rögzítette, hogy „Önmagának mindenki árthat, s vállalhat kockázatot, ha képes a szabad, tájékozott és felelős döntésre.”¹⁷ Az Alkotmánybírószág – az önmagáért felelős ember képét szem előtt tartva – abból indult ki, hogy „az állam korlátozó gyámkodása csak a határesetekben alkotmányossági viták tárgya”. A kerékpárosok számára előírt bukósisak, a dohánytermékekhez való hozzáférés korlátozása, a védőoltások körének meghatározása és számos hasonló kérdés felmerül, ahol nem pusztán mások (nemdohányzók, sérülékeny csoportok) védelme érdekében merül fel a korlátozás szükségessége, hanem az emberkép tisztázása az emberi méltóság felhívása előtt is segíthetne az ítéletalkotásban.

Az ember – mindenki – képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátáshoz hozzájárulni (O) cikk), és ennek fontos konkrét megnyilvánulása a közösség gyarapodását is szolgáló munka [XII. cikk (1) bekezdés]. Az Alaptörvény nem ígér szociális biztonságot (egy ilyen ígéret aligha lenne valóban érvényesíthető, ahogy ezt a korábbi alkotmányszöveggel kapcsolatos tapasztalat is mutatta). Az állampolgár önhibáján kívül bekövetkezett munkanélkülisége, az anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegyesség és az árvaság azok az élethelyzetek, ahol az egyén a társadalom támogatására számíthat – törvényben meghatározottak szerint.

5. A méltóság sérthetlensége

Az Alaptörvény egyértelművé teszi, hogy az emberi jogok – az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogai – az államot megelőző, nem az állam

¹⁷ 21/1996. (V. 17.) AB.

által adott, pusztán az állam által elismert és védendő jogok. Ez a kiindulópont összhangban áll a természetjogi megközelítéssel:

„Az emberi jogok megelőzik a politikát, abban az értelemben, hogy nem a politikusok adományai, hanem az emberi ész által »felismert« javak, melyek az emberi lét lényegét alkotják.”¹⁸

Az emberi személy – férfi vagy nő, függetlenül minden megkülönböztető szemponttól, méltósággal rendelkezik. Jogai ebből a méltóságból fakadnak. Napjaink kérdése éppen ez: méltóságunk velünk született vagy magunk hoztuk létre? Más szóval: a méltóság objektív vagy szubjektív?¹⁹ Az eutanázia kérdése körüli vita jól tükrözi ezt a kettősséget: sokak számára a méltóság inkább a méltóságérzetet jelenti.²⁰ Ha a méltóság velünk született, inherens, akkor valamennyi emberi személynek sajátja, azoké is, akik életük bizonyos pontján nyomorultnak érzik magukat. Ha azonban a méltóság velünk született, objektív, akkor arra sürget minket, hogy minden embertársunk méltóságát tiszteljük – és erre sürget az államhatalmat is.

Ugyanakkor egy alkotmány nem jogelméleti dokumentum. A II. cikk egymást követő mondatokban ismeri el az emberi méltóság sérthetetlenségét, valamint minden ember jogát az emberi méltósághoz. Az első mondatból, a méltóság sérthetetlenségéből inkább a méltóság tiszteletben tartásához való jog következne, mint a méltósághoz való jog.

Korunk relativista és szubjektivista mentalitása felveti a kérdést: valóban elismerjük-e még az emberi jogok velünk született, objektív mivoltát? A világosság hiánya az emberi jogok alapjával kapcsolatban a bizonytalanság felé vezet. A kialakuló, világos határvonalak nélküli világban fáradtságosabbá, pszichésen is megterhelőbbé válik az élet. Évszázadokon keresztül nem csak a vallás és a felekezeti hovatartozás volt magától értetődő a legtöbb ember számára, és nem csak a hivatás szállt apáról fiúra, de még az öltözet is szinte egyenruha volt, melyet az életkor és a társadalmi helyzet szabott meg. Ha a név, a nem, a haj-

¹⁸ Janne Haaland Matlary: *When a might becomes a human right. Essays on Democracy and the Crisis of Rationality*. Leominster, Graceving, 2007. 4.

¹⁹ Frivaldszky János: Az emberi személy és annak méltósága jogfilozófiai perspektívában – különös tekintettel a jogalanyisághoz és az élethez való jog aktuális kérdéseire. *Acta Humana*, 2014/1. 7–73.

²⁰ Az Alkotmánybíróság 22/2003. (IV. 28.) AB határozatához Dr. Tersztyánszkyiné dr. Vasadi Éva alkotmánybíró által fűzött párhuzamos indokolásban az emberi méltóság központi szerepének kifejtése során kifejezetten megjelenik ez a gondolat: „A méltósághoz való jog nem azonosítható a méltóságérzettel.”

szín, sőt az egyszer létrejött házasság fennmaradása, a családi helyzet is döntés kérdésévé válik, azaz jóformán minden, ami körülvesz minket, bizonytalanná válik, akkor egyre nehezebb lesz napról napra újra meghatározni magunkat. Nem meglepő, ha ez a fajta szabadság a neurózis terjedéséhez vezet.

Talán a legalapvetőbb, amivel az emberi jogok védelméhez hozzájárulhatunk, az az, ha a jogok alapjáról világosan szólunk. Alapok nélkül maguk a jogok is egyre bizonytalanabbakká válnak. Kiindulópontunk a méltóság sértetlensége,²¹ másfelől az új és új megfogalmazott jogok is mind a méltóságra hivatkoznak, voltaképpen a méltóságból levezetett rész-jogosítványokról van szó. Ezek között az önrendelkezés joga nyer kitüntetett szerepet – nem véletlen, hogy a régebbi nemzetközi jogi irodalom ezt a fogalmat csak a népek, és nem az egyén jogaként ismerete. A méltóság elismerésre tart számot. Azonban a személy szabadága, mely a méltóságból világosan levezethető, már nem lehet korlátlan. A méltóság elismerésének előfeltétele, hogy a személynek már van identitása, mely elismerésre tarthat számot. Ha az identitás helyét a hangulat, vagy az adott nap változó eszméi határozzák meg, akkor ezek figyelembevételével vagy lehetetlenné válik, vagy önmaga karikatúrájává változtatja a jogot.

6. Az élethez való jog drámája

Az élethez való jog mellett az összes többi alapvető jog szerepe eltörpül. És éppen ezzel kapcsolatban riasztó az élet és a halál közötti határvonalak bizonytalansága. Az abortusz és az eutanázia botránya közismert, és nem lehet túlbecsülni az ezzel kapcsolatos küzdelem szerepét. De számos egyéb kérdés is felmerül: elég, ha arra a fiatalasszonyra gondolunk, aki várandóssága 15. hetében agyvérzést szenvedett, majd a bekövetezett agyhalál ellenére „életben tartották” a várandósság 27. hetéig, hogy 92 nappal „halála” után egészséges gyermeknek adjon életet.²²

Számosága, a társadalmat generációk óta nagy tömegben érintő és traumatizáló volta miatt külön elemzést igényelne az abortusz kérdése, másképpen fogalmazva a magzati élet védelmének kérdése. Az Alaptörvény éppen eb-

²¹ Molnár Sarolta Judit: Az emberi méltóság helye a családi jogban. *Iustum Aequum Salutare*, 2023/4. 69., 73.

²² Prof. Dr. Póka Róbert: Világra szóló siker részesei voltunk. Agyhalott terhes magzata és négy szervátültetésre váró beteg kapott új életet. In: *Debreceni Egyetem Általános Orvostudományi Kar Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika Évkönyve*. 2013. 202–203.
<https://drpokarobert.com/wp-content/uploads/2020/04/evkonyv-2013.pdf>

ben a kérdésben nem hoz érdemi változást a korábbi alapjogi helyzethez képest: az Alkotmánybíróság húsz évvel ezelőtt megfogalmazott első abortusz-határozata²³ által megnyitott úton, illetve a nyomában alkotott, lényegét tekintve máig változatlan törvény²⁴ nyomain jár az alkotmányozó, amikor különbséget tesz emberi és magzati élet között. Ebben a tekintetben a 2010 decemberében kialakult alkotmánykoncepcióhoz képest („*Alapvető emberi jogként minden ember életét, fogantatásától kezdve védelem illeti meg. Az emberi élet és méltóság sérthetetlen.*”) visszalépés történt, hiszen az eseti bizottság által kidolgozott koncepció egyértelművé tette, hogy az emberi élet kezdődik a fogantatással, másként: a megfogant embernek joga van a védelemre.

Kérdés, hogy egy ilyen alkotmányos megfogalmazásból szükségszerűen következik-e az abortusz szabályozásának szigorítása. Az Alkotmánybíróság első abortusz-határozata alapján, ha a törvényhozó nem ismeri el emberi személynek a magzatot (ahogy ez az evidencia ellenére történt), egyensúlyi helyzetet kell létrehozni a nő önrendelkezési joga és az állam életvédelmi kötelezettsége között. A második abortusz-határozat²⁵ lényegében azt állapítja meg, hogy a „magzati élet védelméről” szóló törvény egyoldalúan az önrendelkezési jogot helyezi előtérbe. Az ezt követő törvénymódosítás csekély mértékben erősítette az életvédelem oldalát, azonban semmiképpen nem beszélhetünk hatékony életvédelemről, az ellensúly maradt formális. Azaz a jelenlegi gyakorlat a korábbi alkotmányos rendelkezések alapján sem volt védhető. Más kérdés, hogy adott társadalmi közfelfogás mellett indokolt-e a magzatelhajtás szélesebb körben történő büntetése, a közjót nem szolgálná-e a büntetés, vagy a büntetéssel való fenyegetés.²⁶

Az Alaptörvény rögzít néhány olyan, alapvető tételt, melyeket a hatályos Alkotmány értelmezésével az Alkotmánybíróság még az 1990-es években kimondott. Ahogy ilyen kérdés az, hogy az állam köteles a magzati élet védelmére, úgy az is e kérdések közé tartozik házasság csak férfi és nő között jöhet létre.²⁷ E kérdésekben nincs változás a korábbi alkotmányjogi helyzethez képest, az újdonság az, hogy immár maga az Alaptörvény, kifejezett módon említést tesz róluk.

²³ 64/1991. (XII. 17.) AB.

²⁴ 1992. évi LXXIX. tv.

²⁵ 48/1998. (XI. 23.) AB.

²⁶ Hámori Antal: A születés előtti emberi élet alkotmányos védelme (alkotmányozás, alkotmánybíráskodás). *Magyar Jog*, 2012/1. 17.

²⁷ 14/1995. (III. 13.) AB.

Ugyanakkor az emberkép változása, melyre Sólyom László már az 1991-ben utalt az Alkotmánybíróság határozatának indoklásában:

„[...] a természettudományok fejlődése következtében a megszületés többé nem magától értetődő természetes és minőségi választóvonal a magzati és »emberi« lét között. Biológiai (főleg genetikai) szempontból az egyedi emberi élet nem a születés és halál, hanem a fogantatás és halál közötti egységes folyamat. Ezen belül sokfajta minőségi szakasz különböztethető meg, amelyek között az emberi élet elején sem szükségképpen a születés a legfontosabb választóvonal. A magzat társadalmi helyzete is megváltozik. Már nemcsak jövőbeli társadalmi (vagyon) pozíciója révén, hanem a maga önálló fizikai valóságában, s egyre inkább egyéni tulajdonságai alapján részt kap a társadalomban. A méhen belüli magzatról az orvosi technika fejlődése és más technikai eszközök alkalmazása révén sokat lehet tudni, például nemét, fizikai tulajdonságait; gyógyítható, manipulálható; a magzat az anya és családja részére is láthatóvá válik, fejlődését nyomon kísérhetik. *A magzat individualitása felerősödik.* [...] A változások közvetlenül a technikai lehetőségeknek köszönhetőek, ezért terjedésük és népszerűvé válásuk megállíthatatlan. A magzathoz való viszonynak ez az átalakulása a magzat személyként való felfogását a közvéleményben egyre inkább magától értetődővé teszi. Ezek a változások tehát abba az irányba hatnak, hogy a mindennapi, »természetes« ember-fogalom a magzatot is felölelje, azaz összhangba kerüljön azokkal a biológiai és erkölcsi nézetekkel, amelyek az embert fogantatásától kezdve embernek ismerik el.”²⁸

Lábady Tamás különvéleménye 1998-ban világossá tette:

„Minden abortusz az élethez való jogot sérti. Az államnak a törvényhozás és tájékoztatás, az oktatás és a nevelés eszközeivel is szembe kell helyezkednie a terhességmegszakítással. Jogszállítói és az állam alkotmányos felfogása nem sugallhatja azt, hogy e megtört jelenség az Alkotmány értékrendjével és emberképével összhangban áll.”

Nem kérdés, hogy az alapkérdés maga az emberkép kérdése. Ahogy az emberkép (társadalmi szinten) változik, úgy van lehetőség a jogrendszer alakítására.

²⁸ 64/1991. (XII. 17.) AB

7. Az egyenlőség kihívása

Mindenki egyenlő méltóságot élvez – pedig oly sok szempontból különbözőek vagyunk. Az egyenlő bánásmód szerepe egyre nagyobb figyelmet kap. Igen helyesen jelentős összegeket áldozunk a középületek akadálymentesítésére. Ezzel párhuzamosan, Amerikában és Európában a Down-szindróma valószínűségét mutató magzatok több, mint 90%-a abortusz áldozatává válik.²⁹ A diszkriminációtilalom is önmaga ellen fordul világos emberkép hiányában.

Az egyenlőséggel kapcsolatos viták körében merül fel a házasság kérdése. A házasság és a család az emberi személy lényegét határozzák meg. Ha ezek az intézmények önkényesen új meghatározást kapnak, a személy és az ember jogai lényegét éri kihívás. Nem kérdés, hogy a kényszerházasságok tragédiáját le kellett és le kell győzni, a családalapítás szabadsága, a férfi és nő egyenlő méltósága elismerést igényelt:

16. cikk

(1) Mind a férfinak, mind a nőnek a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani. A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak.

(2) Házasságot csak a jövőendő házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni.

(3) A család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme és joga van a társadalom, valamint az állam védelméhez.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a családot a házassághoz kötötte. Ezzel szemben az újabb emberi jogi dokumentumokban az a törekvés érhető tetten, hogy ezt a kapcsolatot meglazítsák.

2014-ben az Európai Emberi Jogi Bíróság nagykamarája – néhány különvélemény mellett – fenntartotta, hogy az Egyezmény 8. cikke nem értelmezhető akként, hogy a részes államoknak meg kellene nyitniuk a házasság intézményét az azonos nemű párok számára.³⁰

²⁹ Az adat forrása Altling Christiaan disszertációja: Christiaan W.J.M. Altling von Geusau: *Human Dignity and the Law in post-War Europe*. University of Vienna, 2012.

³⁰ Hämäläinen v. Finnország, 2014. július 16., felhívva a Schalk és Kopf v. Ausztria, 2010. június 24. ügyet.

„Az Egyezmény 12. cikke azt a jogot védi, hogy egy férfi és egy nő házasságot kössön és családot alapítson. A házasság szabályozását kifejezetten a nemzeti jogalkotó hatáskörébe utalja. [...] Igaz, hogy néhány Szerződő Állam megnyitotta a házasság intézményét az azonos nemű párok számára, a 12. cikk mégsem értelmezhető akként, hogy a Szerződő Felek számára kötelezettséget jelentsen erre.”³¹

Azok, a látszólag apró lépések, melyek különböző európai országokban a házasság vonatkozásában történnék, összeurópai szinten ássák alá az intézmény alapjait. Az alkotmányozó számára egykor magától értetődő volt a házasság fogalma – ma pedig a törvényhozók felhatalmazva érzik magukat, hogy megváltoztassák a fogalmat. A nemzetközi szervezetek először azt észlelik, hogy a fogalmak képlékennyé váltak, majd gyakran a bírói önkorlátozás hiánya a fogalmak újradefiniálásához vezet.³² Sértheti a házaspárok jogait, ha más párok azonos jogokat kapnak, hiszen ez önmeghatározásukat kérdőjelezi meg. Nem más ez, mint a természet elleni agresszió, ami nyíltan sérti mind a személy, mind a család jogait.³³

Úgy tűnik, növekszik a szabadság, valójában azonban éppen eltűnőben van. Az új jogok ára beláthatatlan. Először a versengő alapjogok, a szólás és a vallás szabadsága kerül veszélybe, hiszen az emberi jogok önjelölt bajnokai kirívóan intoleránsak a velük ellenkező nézeteket vallókkal. Rövid idő alatt homofóbnak bélyegzik a hagyományos házasság mellett kiállókat, és úgy lépnek fel ellenük, mint korábban a rasszistáknak bélyegzettekkel szemben.³⁴

8. Értékválasztás és/vagy emberkép?

Ugyanaz a jogi norma másként működik, ha az emberkép megváltozik. A tisztázatlan vagy bizonytalan emberkép alapján a legjobb norma sem érvényesül megfelelően. Az emberkép alakulására a jogi normák csak korlátozottan hatnak. Önmagában egy értékválasztást tükröző jogi norma is csak korlátozott-

³¹ Uo. 96. bekezdés.

³² Molnár Sarolta Judit: *A házasság intézményének perspektívái a köteléket, a tartalmat és az alanyi kört érő kihívások tükrében*. Budapest, Pázmány Press, 2022. 202–208.

³³ Jean Laffitte: *A Családjogi Karta – a Katolikus Egyház javaslata. Iustum Aequum Salutare*, 2014/1., 7., 13.

³⁴ Sherif Girgis – Ryan T. Anderson – Robert P. George: *What is marriage? Man and Woman: A Defense*. Encounter Books, 2012.

tan alkalmas a célzott eredmény felé közelíteni, mindaddig, amíg a jogalkotó pusztán az értékválasztását próbálja érvényesíteni, azonban nincs világos képe a szabályozás középpontjában álló emberi személyről. Többről van szó, mint az egyén maga iránti, és a közösség iránti felelősségéről, szabadság és felelősség összhangjáról.